

князів була зверхність Рязані. Велике князівство Литовське поширювало свою владу на карачевські, звенигородські та мосальські землі.

Джерела та література:

1. Любавский М. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого литовского статута / М. Любавский. – М., 1892. – 1006 с.
2. Леонтович Ф. Очерки истории литовско-русского права. Образование территории Литовского государства / Ф. Леонтович. – СПб., 1894. – 399 с.
3. Антонович В. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV столетия / В. Антонович. – Выпуск 1. – К., 1878. – 449 с.
4. Зотов Р.О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время / Р. Зотов. – СПб., 1892. – 379 с.
5. Шеков А. Верховские княжества (Краткий очерк политической истории XIII – середина XVI) / А. Шеков. – Тула, 1993. – 69 с.
6. Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского / Ф. Шабульдо. – К., 1987. – 181 с.
7. Багалея Д. История Северной земли до половины XIV ст. / Д. Багалея. – К., 1882. – 329 с.
8. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. / Л. Войтович. – Львів, 2000. – 649 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/dynasty/dyn.htm>
9. Полное собрание русских летописей (далее – ПСРЛ). Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью. – Т. 10 – СПб., 1885. – 244 с.
10. Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей XIV–XVI вв. / ред. С. Бахрушин. – М., 1950. – 585 с.
11. Вешняков В. Опричинах возвышения Московского княжества / В. Вешняков – СПб., 1851. – 173 с.
12. ПСРЛ. Постниковский, Пискаревский, Московский и Бельский летописцы. – Т. 34. – М., 1978. – 304 с.
13. ПСРЛ. Летопись по Воскресенскому списку. – Т. 7. – СПб., 1856. – 345 с.
14. ПСРЛ. Рогожский летописец. – Т. 15. – Вып. 1. – Изд. 2. – Петроград, 1922. – 216 с.
15. Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського / О. Русина. – К., 1998. – 244 с.
16. ПСРЛ. Продолжение летописи по Воскресенскому списку. – Т. 8. – СПб., 1859. – 301 с.
17. ПСРЛ. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью. – Т. 11. – СПб., 1897. – 254 с.
18. Нариси з історії дипломатії України / під ред. В. Смолія. – К., 2001. – 736 с.
19. Русская историческая библиотека, издаваемая Археографическою комиссиею. – Т. 6. – СПб., 1880. – 316 с.
20. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff. – Warszawa, 1895. – 719 s.
21. Kuczynski S. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy / S. Kuczynski. – Warszawa, 1936. – 412 s.
22. ПСРЛ. Новгородская летопись по списку П. П. Дубровского. – Т. 43. – М., 2004. – 367 с.
23. Тарас А. Войны Московской Руси с Великим княжеством Литовским и Речью Посполитой в XIV–XVII вв. / А. Тарас. – М., 2006. – 800 с.
24. Русина О. Україна під татарами і Литвою / О. Русина. – К., 1998. – 320 с.

Аннотация

Раскрываются основные причины, пути и особенности изменения внешнего протектората над Верхнеокскими территориями в течение XIV в. Выяснено место данных земель в международных отношениях Восточной Европы

Ключевые слова: протекторат, верховские князья, владения, агрессия

Annotation

The basic reasons and ways to change the features of protectorate over Verhnookskymy territories during the XIV century. The find out of these lands place in international relations in Eastern Europe.

Keywords: protectorate, Verkhovsky princes, possession, aggression

УДК 94:2(477)''13/14

Світлана Візер
(Київ)

РОЗВИТОК ІДЕЇ ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ XIV – XV СТ.

Розглядаються суспільно-політичні та духовні аспекти розвитку українського суспільства наприкінці XIV – XV ст., що обумовили поширення унійних ідей.

Ключові слова: Київська митрополія, унія, Константинопольський патріархат, Велике князівство Литовське.

Сьогодні Україна переживає історичні часи і нарешті повертається обличчям до європейського світу, в якому раніше обіймала чільне місце. Розвиток руських (українських) земель та їх церкви в XV ст. переконливо свідчить про це. Історична доля цих територій полягає в тому, що вони завжди були на перехресті двох світів, двох цивілізацій, впливи яких перетинались тут і приводили або до гармонійного розвитку, або кровопролитних конфліктів та занепаду. Нинішній поступ України, її нелегкий шлях до свого майбутнього і обумовлює актуальність даної наукової розвідки.

Мета цієї роботи визначена необхідністю з'ясувати специфіку розвитку української православної церкви наприкінці XIV – XV ст., характерною рисою якою була присутність ідей об'єднання православних з католиками під протекторатом папи. Ще однією складовою було те, що становище руської православної церкви в цей період, як в принципі і в подальші часи, в значній мірі залежало від політичних реалій, а конкретно – суперництва між Литвою та Московією за руські землі та гегемонію в регіоні в цілому.

Дана проблематика отримала сплеск розвитку досліджень в 90-х роках XX ст., коли відбувався активний процес відходу від ідеологічних штампів радянського часу і церковна історія знову стала предметом наукових студій. В той час з'явились ряд ґрунтовних праць, присвячених як історії церковних відносин в цілому [1], так і більш опосередкованих досліджень. Зокрема, мова йде про наукові роботи Б. Гудзяка [2], Ю. Терещенка [3], Б. Флорі [4], Н. Кочан [5]. Проте в наступний період дана тематика не мала подальшого розвитку і сьогодні рівень дослідженості проблеми залишається таким же.

Кінець XIV – початок XV ст. принесли нові виклики руському суспільству, а також і його церкві – Київській митрополії. Це був час змін в укладі життя руської знаті. Саме тоді відбувається остаточне хрещення Литви і офіційне прийняття католицизму. Відповідно католицька церква стає офіційною церквою Великого князівства Литовського, а новий князь Вітовт заводить в значній мірі нові відносини і порядок життя при дворі. Найближче оточення господаря починають складати литвини-католики середнього рівня достатку, більше того служила знать, що не мала великих титулів, князівської крові і давнього отчинного землеволодіння, а здобула свої маєтності службою. Руські князі та знать змушені були прилаштовуватися до нових реалій життя.

Паралельно з католизацією литовського двору в оточенні Вітовта з'являється ідея укладення унії між православними і католиками. Важко судити на скільки в той час було вироблено бачення цього унійного проекту. Очевидно, мова йшла про підпорядкування руської церкви папі римському при збереженні православного обряду та самобутніх традицій. Одним із основних рушіїв церковної політики Вітовта була політична реальність. Політичне та військове суперництво між Литвою та Московією неминуче стосувалося і православної церкви. Прагнення московських князів мати при собі митрополита, а відповідно і претендувати на духовний центр православних активізувало діяльність литовського князя по відношенню до православної церкви.

Ще одним важливим фактором для литовських правителів було те, що більшість населення їхньої держави сповідували християнство саме православного обряду, що теж змушувало владу приділяти належну увагу цій інституції. Незважаючи на нову політику щодо знаті, яку проводив Вітовт, руська аристократія мала колосальний вплив у Великому князівстві Литовському, фактично контролювала всі сфери життя руського населення. Тому Вітовт і підтримував ідею церковної унії, яка б гарантувала єдність християн двох обрядів, забезпечила політичну стабільність в державі, а також стала б потужним засобом більш інтенсивної європеїзації усіх складових частин Великого князівства Литовського.

Ідея з'єднання не була чимось новим і невідомим для руського православного духовенства та еліти. Очевидно, що прецеденти вже існували. Згадаймо хоча б церковну політику князя Данила Галицького і спробу укласти унію з Римом в обмін на антимоногольський європейський союз та хрестовий похід чи справу Галицької митрополії.

На руські елітарні кола відчутний вплив мали події навколо Болгарської православної церкви. Руські землі традиційно мали тісні контакти з православними Болгарією та Сербією, які сягали своїм корінням ще часів запровадження християнства. Протягом XIII – XIV ст. церкви цих країн переживали піднесення та розквіт, а заодно і посилення тенденцій до зближення з західно-римською конфесією. Показово, що серед найбільш відомих і успішних ієрархів української православної церкви того часу більшість становили саме священники болгарського походження. Традиційна історіографія наголошує на масовій еміграції на Русь місцевих книжників після турецького завоювання в 90-х роках XIV ст. Вважаємо, що проникнення болгарських і сербських

інтелектуалів відбувалося і раніше, що впливало на розвиток руської культури, в першу чергу літератури, фрескового живопису, іконопису, проте з кінця XIV – початку XV ст. цей вплив став значно потужнішим.

Інший фактор такого впливу становили представники ортодоксально налаштованого духовенства, незгодні з курсом сербської та болгарської православних церков на зближення з католиками. Проте, очевидно, в Україні відчувався вплив не лише противників унії, а й її прихильників. Дослідники, говорячи про південнослов'янський вплив, особливо відзначають митрополитів Кипріяна та Григорія Цамблака, які теж були болгарського походження і відомі нам саме як послідовники можливого зближення з Римом.

Показово, що носієм чи послідовником цієї ідеї ще наприкінці XIV ст. став митрополит Кипріян. Отримавши висвячення на митрополичий престол руських єпархій Великого князівства Литовського, Кипріян більше десяти років добивався підпорядкування своїй владі і північно-руських єпископій. Однак, отримавши визнання в Московії, митрополит продовжував опікуватись Києвом, тривалий період перебуваючи у литовських православних єпархіях. Добре орієнтуючись у суспільних та церковних відносинах південно-руських земель, він підтримував постійні контакти з великим князем Литовським та польським королем. Вітовт, теж будучи життєво зацікавленим у співпраці з вищим ієрархом, посприяв, щоб митрополиту були підпорядковані нові єпархії у Володимирі-Волинському і Холмі. Вже в цей час владика виступав за відродження ідеї зближення православних з католиками, Русі з Римом. Відомо про його консультації з вищим українським духовенством та представниками знаті щодо можливого об'єднання церков. В 1396 р. під час митрополичого об'їзду єпархій відбулась зустріч ієрарха з польським королем Владиславом-Ягайлом.

Предметом обговорення було питання про можливість укладення унії на помісному соборі руської церкви, тобто мова йшла про локальний варіант об'єднання. Проте в цей час чи не вперше до цієї ідеї лояльно поставились в Константинополі. Це дозволяє зробити припущення, що і серед константинопольських ієрархів існувала група духовенства, що виступала за можливе зближення з Римом. Зокрема, патріарх Антоній пропонував вирішити це питання на вселенському соборі. Над Візантією висів меч турків-османів, імперія поступово втрачала одну провінцією за іншою, що і змушувало Константинополь гарячково шукати союзників, і на Заході також. Патріарх пов'язував перспективи укладення унії із залученням Ягайла до хрестового походу угорського короля Сигізмунда Люксембурзького проти турків [6, с. 244]. Проте між Ягайлом та Сигізмундом існували величезні протиріччя, в першу чергу – польський престол, щоб вони змогли діяти спільно. Показово, що на цей час Кипріян вже був митрополитом всієї Русі, визнаним і прийнятим на Москві. Отже, постає питання, якими міркуваннями керувався митрополит, служачи ортодоксальній Москві і ведучи консультації з Ягайлом про можливу унію. Очевидно, не дарма історики називають владика майстром дипломатичних переговорів та компромісів.

Новий виток розвитку унійної ідеї припадає на друге десятиліття XV ст., коли після смерті Кипріяна між трьома політичними центрами розгорілась боротьба за митрополію на руських землях. Наступник Кипріяна грек Фотій відрізнявся чітко промосковським спрямуванням, що не влаштовувало Вітовта. Вже через декілька років після висвячення його фактично перестали визнавати першоієрархом в єпархіях на території Великого князівства Литовського. Протягом 1414 – 1415 років литовський князь настійливо добивався висвячення окремого митрополита для литовсько-руських єпископій, відстоюючи кандидатуру ученого ієромонаха, племінника Кипріяна Григорія Цамблака. В решті решт у 1415 р. у Новгородку під патронатом Вітовта відбулись три собори українського-білоруського духовенства, на яких було обрано митрополитом Київським і всієї Русі Григорія Цамблака.

Обрання Цамблака обумовлювалось давньою традицією руської церкви соборно обирати свого першоієрарха, яка існувала ще в часи Київської Русі. В соборній грамоті владика пояснювали свої дії посилаючись на практику обрання митрополитами Іларіона та Кліма Смолятича. Собор виправдовував своє рішення ще й тим, що звинуватив патріархат у симонії та запобіганні перед світською владою. Водночас, прецедент обрання Цамблака в той час, як на Москві сидів митрополит Фотій, висвячений патріархом, дав підстави деяким дослідникам говорити про розкол Київської митрополії, яка офіційно мала одночасно двох митрополитів. Такі випадки траплялись і раніше, зокрема в XIV ст. (митрополит Роман, митрополит Кипріян в 70 – 80-х роках XIV ст.), а після смерті Цамблака ще були митрополити, що підпорядковували собі і північні, і південні єпархії. Проте собори єпископів в Новгородку засвідчили явну тенденцію до остаточного виокремлення двох різних церков. Хоч Київську митрополію очолював єдиний

першоієрарх, дві церковні інституції вже давно розвивались кожна своїм шляхом, витворюючи власний внутрішній зміст українського та московитського православ'я. В роботі цих зібрань брали участь володимирський, луцький, перемишльський, полоцький, турівський, холмський та чернігівський єпископи, тобто фактично всі вищі ієрархи православної конфесії українських та білоруських земель, що в подальшому будуть визначати межі окремої Київської митрополії.

Блискучий проповідник, письменник, талановитий богослов, що залишив по собі вагому літературну спадщину, Григорій Цамблак став достойним спадкоємцем митрополита Кипріяна. Незважаючи на невизнання патріархом Йосипом II, він розгорнув активну діяльність щодо впорядкування церковних відносин на підпорядкованих йому єпархіях. Водночас митрополит мав своє розуміння унійного процесу. Досягнення з'єднання бачилось йому шляхом скликання спільного собору обох церков та досягнення компромісу в результаті дискусії визначних богословів і знавців канонічного права.

Спробою реалізувати ці задуми стала участь митрополита у роботі собору католицької церкви в Констанці 1418 р. В привітальній промові папі Цамблак висловив сподівання на укладення унії східної і західної церков, говорячи не лише від імені Київської митрополії, а й від Константинопольського патріархату. Про поширеність подібних настроїв і серед візантійського духовенства свідчить той факт, на соборі в Констанці були присутні представники візантійського імператора. Характерно, що київський митрополит прибув на чолі величної литовсько-руської делегації, до складу якої входили також світські князі й магнати. Ця депутація справила велике враження в Констанці і була урочисто зустрінута німецьким імператором Сигізмундом [3, с. 297]. Проте ситуація, що склалась в середовищі вищого католицького кліру і оточенні нового папи Мартина V, не могла сприяти втіленню в життя цих проектів. Наявність у католицькій церкві в той період різних течій, неприйнятних римському престолові, робили справу унії практично нездійсненою.

Схильність до контактів з католицьким Заходом демонстрував і митрополит Герасим, ставленик на той час руського князя Свидригайла. В 1434 р. він відправив послання до папи Євгенія IV, в якому йшлося про можливість укладення локального варіанту унії руської церкви з Римом.

Новим етапом активізації унійного руху стала друга половина 30-х років XV ст., коли ідеї повернення до єдиної християнської церкви під зверхністю папи стали активно поширюватись і в Константинополі. Проявом цього стало висвячення на Руську митрополичу кафедру в 1436 р. грека Ісидора, що був палким прихильником з'єднання. В надії на допомогу західного католицького світу у боротьбі з турками візантійський імператор Іоан VI Палеолог розпочав переговори з папою Євгенієм IV про злуку церков. Якщо для Візантії та Константинопольського патріархату це був кардинальний поворот у політиці, що викликав неоднозначну реакцію і опозицію, то для Київської митрополії унійний рух в часи Ісидора став лише невеликою складовою поширення ідей з'єднання руської православної церкви з Римом. Брак фактів не дозволяє нам говорити про участь руського духовенства у Флорентійському соборі, оскільки Ісидор виступав в першу чергу як ієрарх Константинопольського патріархату. Проте подальша підтримка митрополита руським духовенством і місцевою елітою підтверджує прихильність цих кіл до ідеї з'єднання з католиками.

Сучасна історіографічна традиція приписує саме митрополиту Ісидору першорядну ініціативу у витворенні унії. Зокрема, Б. Гудзяк вважає, що саме він вплинув на імператора, щоб прийняти унію на умовах Риму [2, с. 59]. Подальша бурхлива діяльність митрополита Ісидора як кардинала-пресвітера і апостольського легата Литви, Лівонії та українських земель у складі Польщі дійсно свідчить про його щире відданість унійній справі.

Ідеї Ферраро-Флорентійського собору неоднозначно сприймалися не лише православними ієрархами, а й збурили клір католицької церкви, породивши опозицію папі у вигляді Базельського собору. Це привело до того, що на теренах Польського королівства та Великого князівства Литовського і представники влади, і очільники римо-католицької конфесії поставились до ідей, пропорованих Ісидором, досить прохолодно, якщо не вороже. Адже і віленський єпископ Мацей, і примас Польщі гнєзненський архієпископ Миколай Тромба та більшість польських єпископів належали до прихильників Базельських рішень і не визнавали рівності обох обрядів, проголошеної в Флоренції. Натомість митрополит Ісидор отримав повну підтримку з боку руської еліти. Його палко вітали київський князь Олелько та його сини в Києві, князь Свидригайло в Луцьку та Володимирі, а також інші українсько-білоруські православні князі та пани.

Поширення унійних ідей та спроби реалізувати рішення Ферраро-Флорентійського собору на руських землях в решті решт привели до зміни канонічного статусу української православної церкви. Результатом стало остаточне відокремлення від московської українсько-білоруської Київської митрополії в 1458 р. та фактична зміна підпорядкованості останньої. Визнаючи владу унійного митрополита, православна церква де-факто функціонувала як унійна. Ісидор, навіть залишивши терени підпорядкованих йому епархій, підтримував зв'язки з Руссю і продовжував здійснювати керівництво церковними справами у литовсько-польських православних єпископіях. З розрізнених повідомлень маємо інформацію про розпорядження митрополита руським владикам з Риму та Царгороду, благословення та висвячення єпископів. Так, в 1442 р. Ісидор висвятив холмського єпископа, 1445 р. – перемишльського, а в 1448 р. – володимирського ієрархів [5, с. 38 – 39]. Знаємо і про поїздку володимирського й берестейського єпископа Данила до Константинополя, де він отримав настановлення від Ісидора, а потім був прийнятий духовенством єпископату без протидії [3, с. 315]. Зберігали прихильність до Ісидора і представники місцевої влади та еліти, особливо підтримували митрополита князі Олельковичі. Зокрема, Олелько Володимирович декларував свою вірність унії і був схильний знову прийняти його в Києві. Про унійні настрої київських правителів свідчить послання константинопольського патріарха Григорія Мамми київському князеві з роз'ясненням умов прийнятої греками унії [3, с. 315].

Висвячення митрополита Григорія Болгарина патріархом Маммою та затвердження його папою Пієм II означало підпорядкованість Київської митрополії папі римському. Межі поширення унії на руських землях можемо визначити за допомогою аналізу папської були про висвячення Григорія Болгарина. Мова йшла про київську, чернігово-брянську, смоленську, полоцьку, луцьку, володимирську, туровську, галицьку, холмську, перемишльську епархії.

Навіть зречення Григорія Болгарина папи та визнання з боку константинопольського патріарха, що відійшов від унії, не припинило зв'язків Київської митрополії з Римом. Показовим є те, що після смерті митрополита Григорія православний собор прийняв рішення звернутися про отримання благословення для новообраного митрополита не до патріарха, а до папи римського. У листі, підписаному новим митрополитом Мисаїлом, декларувалося уявлення руського духовенства та світської еліти про рівність і єдність всіх християн, про єдину Христову церкву, в якій є місце представникам різних народів і різних обрядів [4].

Після Флорентійської унії еkleзіальна орієнтація українсько-білоруської церкви й далі лишалась невизначеною. Статус Київської митрополії після Флорентійської унії не вписувався в ті конфесійні категорії, що ними нині часто послуговуються для характеристики християнського світу в дореформаційний період. Б. Гудзяк наголошує, що визначення термінів «католицький», «православний» як чітко окреслених та взаємовиключних категорій, відбулося значно пізніше, наприкінці XVI ст. До цього ж часу у протиставленні церков як грецької і латинської, східної і західної відображалося розуміння їх обопільності, тобто того, що обидві були тільки частинами єдиної Церкви Христової [2, с. 65].

Отже, в XV ст. чітко сформувалися традиції церковного життя та основні принципи функціонування української церкви, що стануть визначальними для характеристики самобутності українського православ'я XVI – XVII ст. Саме в цей час остаточно утверджується толерантне ставлення до різних конфесій, відкритість для впливів і греко-православного світу, і католицької Західної Європи. Характерною рисою внутрішнього розвитку церкви стала виразна тенденція до ігнорування догматичних і обрядових розбіжностей. Діяльність руського духовенства в досліджуваній період привела до суттєвого обмеження впливу Царгороду на справи Київської митрополії, а в подальшому – до фактичного автокефального статусу на межі балансування між патріархатом та папською курією.

Джерела та література:

1. Історія релігії в Україні. – К.: Знання, 1997. – Т. 2: Українське православ'я. – 373 с.
2. Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. – Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. – 426 с.
3. Терещенко Ю. Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. – К.: Перун, 1996. – 496 с.
4. Флоря Б. Н. Попытка осуществления церковной унии в Великом княжестве Литовском в последней четверти XV – начале XVI веков // Славяне и их соседи. – М., 1999. – Вып. 7. – С. 40 – 81.
5. Кочан Н. Флорентійська унія і Київська митрополія: до характеристики розвитку та втілення ідей унії Церков // УІЖ. – 1996. – № 1. – С. 28 – 44.
6. Україна. Хронологія розвитку. – К.: Кріон, 2009. – Т. 3. – 696 с.

Аннотация

Рассматриваются общественно-политические и духовные факторы развития украинского общества в конце XIV – XV вв., которые привели к распространению унических идей.

Ключевые слова: Киевская митрополия, уния, Константинопольский патриархат, Великое княжество Литовское.

Annotation

In this article are doctrine social-political and spiritual aspect of development of Ukrainian people late XIV – XV century. They led to the spread of uniate ideals.

Keywords: the Kyivan Metropolis, the Union, the Ecumenical Patriarchate, the Grand Duchy of Lithuania.

УДК 94 (477)«1990/2010»

**Наталія Драпушко
(Київ)**

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОРОСІЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АР КРИМ ПО
ВІДОКРЕМЛЕННЮ РЕГІОНУ ВІД ПОЛІТИЧНОГО І СОЦІОКУЛЬТУРНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

Досліджено вплив проросійських політичних організацій на розвиток суспільно-політичної ситуації в АР Крим на зламі ХХ – ХХІ ст..

Ключові слова: Крим, політичні організації, проросійський сепаратизм.

Актуальною проблемою суспільно-політичного життя України є кримське питання. Результати року офіційної окупації АР Крим, дослідження ефективності діяльності органів влади у питанні повернення Криму свідчать про те, що нагальним завданням української громадськості, зокрема наукової, «має стати актуалізація цієї проблеми, прийняття загальної стратегії відновлення територіальної цілісності України» [7]. Зрозуміти логіку та суть того, що відбувається на теренах сучасної України, неможливо без ґрунтового аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, які сприяли розвитку сепаратизму в різних її регіонах, зокрема й на Кримському півострові, на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Загальнокримська проблематика перебувала в фокусі уваги дослідників політичної історії АР Крим протягом 1990-х рр., а також середини 2000-х рр. Наукові публікації цього часу присвячені різним міжнаціональним та міжконфесійним аспектам. Проте, бракує узагальнюючих аналітичних праць з історії сепаратистських настроїв та рухів у різних регіонах України.

Метою цієї наукової розвідки є вивчення зростання зовнішніх впливів на ситуацію в АР Крим в 1990 – 2010-х роках в політичній, релігійній та інформаційній сферах через призму діяльності проросійських політичних організацій. Одним із важливих факторів, що сприяли відокремленню АР Крим від політичного та соціокультурного простору України, була діяльність проросійських політичних організацій.

З початку 1990-х років Автономна Республіка Крим являла собою єдине в унітарній Україні адміністративно-територіальне утворення, де в силу низки історичних обставин та причин у складі населення домінували етнічні росіяни, які відповідно до Всеукраїнського перепису населення 2001 р. склали 58,5% від загальної чисельності мешканців Криму. Етнічні українці становили тут в цей час 24,4%. У результаті масового повернення на півострів кримських татар, їх частка в складі населення автономії сягнула 12,5%. Інші умовні 5% склали представники десятків інших національних меншин та етнічних груп [3, с. 345, 357].

На жаль, в кримському суспільстві поступово почали формуватися тенденції етнічної і релігійної нетолерантності. Зокрема, вони проявилися у ставленні населення до діяльності громадських об'єднань, кількість яких постійно зростала. Так, в 2010 р. в АР Крим діяло 589 зареєстрованих і 205 легалізованих шляхом повідомлення громадських організацій. Понад 100 з них були створені за національною ознакою і претендували на участь в політичному житті автономії [12].

Серед проросійських і кримськотатарських об'єднань громадян, які з початку 2000-х рр. брали активну участь у суспільно-політичному житті регіону і були досить впливовими в АРК, найбільш конфліктогенними, на думку експертів, були такі угруповання, як «Адалет», «Авдет», «Прорив», «Євразійський союз молоді», «Союз російського народу» тощо [12]. Радикальні компоненти їх ідеології, готовність до силових протестних дій, заперечення легітимності Курултаю та Меджлісу – все це сприяло пожвавленню антигромадянських, антиукраїнських настроїв.